

7. LASY*

7.1. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA LASÓW DOLNEGO ŚLĄSKA

Lasy, którymi gospodaruje Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych (RDLP) we Wrocławiu, położone są przede wszystkim w obrębie województwa dolnośląskiego. Jedynie niewielkie powierzchnie znajdują się na terenie województw sąsiednich – lubuskiego, wielkopolskiego i opolskiego.

Struktura użytkowania gruntów w RDLP we Wrocławiu przedstawia się następująco:

- powierzchnia leśna – zajmuje 93,7% powierzchni ogólnej,
- grunty rolne – 2,9%,
- wody – 0,1%,
- nieużytki – 0,4%,
- pozostałe – 2,9%.

Rozległy zasięg terytorialny powoduje znaczne zróżnicowanie przestrzenne i przyrodnicze kompleksów leśnych. Lesistość na terenie RDLP we Wrocławiu wynosi 28%. Największe zwarte obszary leśne występują w północno-zachodniej części województwa – są to Bory Dolnośląskie. Duże kompleksy leśne, lecz o zdecydowanie innym charakterze, pokrywają górskie pasma Sudetów położone w południowej części regionu. Pozostały obszar to przede wszystkim tereny o intensywnym zagospodarowaniu rolniczym – lasy występują tu w mniejszych i rozdrobnionych kompleksach.

Zróżnicowanie geograficzne, klimatyczne i glebowe powoduje, że na omawianym terenie występują wszystkie typy siedliskowe lasu:

- typy nizinne – zajmują 58% powierzchni leśnej,
- typy wyżynne – 13%,
- typy górskie – 29%.

W ogólnej skali żyzności – w rozbiciu na siedliska borowe, bory mieszane, lasy mieszane, lasy i olsy,

struktura typologiczna obszarów leśnych przedstawia się następująco:

- lasy mieszane – 33%,
- bory mieszane – 28%,
- bory – 20%,
- lasy i olsy – 19%.

Średni wiek drzewostanów wynosi wg obecnego stanu 58 lat. Średni wiek drzewostanów iglastych wynosi 57 lat, natomiast średni wiek drzewostanów liściastych – 63 lata.

Średnia zasobność drzewostanu na 1 ha powierzchni leśnej wynosi 231 m³/ha, w grupie lasów iglastych – 240 m³/ha, w grupie lasów liściastych – 207 m³/ha.

Średni przyrost bieżący miąższości brutto jest łącznie ogólną wielkością bieżącego przyrostu miąższości i ogólnej powierzchni gruntów leśnych zalesionych. Ogółem dla drzewostanów RDLP we Wrocławiu wskaźnik ten wynosi 6,95 m³/ha.

W strukturze drzewostanów dominują drzewostany mieszane – zajmują one 64% ogólnej powierzchni drzewostanów. Wśród nich z kolei przeważają drzewostany z dominującym gatunkiem liściastym – stanowią one 65% powierzchni drzewostanów mieszanych. Drzewostany z dominującym gatunkiem iglastym stanowią 35% ogółu powierzchni drzewostanów mieszanych. Drzewostany iglaste stanowią 32% ogólnej powierzchni lasów. Niewielki odsetek powierzchni (4%) zajmują drzewostany liściaste.

Pod względem cechy pochodzenia dominują drzewostany pochodzenia sztucznego, które stanowią ok. 77% powierzchni ogólnej drzewostanów.

Tabela I.7.1. Powierzchnia RDLP we Wrocławiu (stan na 31 grudnia 2002 r.)

Województwo	Powierzchnia leśna				Powierzchnia nieleśna	Powierzchnia ogólna
	zalesiona	nie zalesiona	związana z gospodarką leśną	Razem		
	[ha]					
dolnośląskie	498 757,21	3 390,24	13 280,43	515 427,88	34 740,37	550 168,25
lubuskie	4 927,16	64,23	129,61	5 121,00	67,50	5 188,50
opolskie	61,87	0,00	1,40	63,27	7,50	70,77
wielkopolskie	0,00	0,00	0,00	0,00	1,60	1,60
RDLP Wrocław	503 746,24	3 454,47	13 411,44	520 612,15	34 816,97	555 429,12

* materiały przygotował Bogdan Malinowski, RDLP we Wrocławiu

7.2. STAN LASÓW I DZIAŁANIA ZMIERZAJĄCE DO JEGO POPRAWY

Ochrona lasu, rozumiana jako cały szereg czynności gospodarczych, których celem jest zabezpieczenie lasu przed szkodami powodowanymi przez czynniki abiotyczne, biotyczne i antropogeniczne, posiada szczególnie ważne znaczenie w doskonaleniu gatunkowej i funkcjonalnej struktury lasu. Tylko bowiem drzewostany znajdujące się w odpowiedniej kondycji zdrowotnej, w odpowiednim stanie sanitarnym i o odpowiedniej odporności, są w stanie spełniać różnorodne funkcje.

Zasada powszechnej ochrony lasu jest zapisana w ustawie o lasach, jako jedna z czterech podstawowych zasad prowadzenia gospodarki leśnej.

Ze względu na swoje położenie geograficzne i strukturę gatunkową lasy Dolnego Śląska narażone są na oddziaływanie czynników szkodliwych o różnym pochodzeniu. Stopień zagrożenia czynnikami biotycznymi wynosi ok. 40% powierzchni lasów. Są to przede wszystkim uszkodzenia od owadów i grzybów oraz uszkodzenia powodowane przez zwierzę. Działaniem szkodliwych czynników abiotycznych – głównie szkodliwym działaniem zanieczyszczeń przemysłowych i uszkodzeniami powodowanymi przez czynniki klimatyczne – zagrożonych jest aż 99% powierzchni lasów.

Jednym z elementów ochrony lasów jest wzmacnianie jego różnorodności biologicznej. Bioróżnorodność obszarów leśnych rozpatrywać należy na poziomie:

- krajobrazowym,
- ekosystemowym,
- gatunkowym,
- genetycznym.

Ochrona leśnej różnorodności krajobrazowej polega na zachowaniu regionalnych, kulturowych i ponadekosystemowych układów przyrodniczych. Narzędziem służącym do tego celu jest regionalizacja przyrodniczo-leśna oparta na podstawach ekologiczno-fizjograficznych. Regionalizacja ta wyznacza leśnikom sposoby prowadzenia gospodarstwa leśnego, jak i wskazuje gatunki drzew, jakie powinny być stosowane przy zalesianiu i odnawianiu drzewostanów. Wnioski, płynące z regionalizacji przyrodniczo-leśnej, każdorazowo zapisywane są w planach urządzania lasu, a odstępstwa od nich są niedopuszczalne. W celu podniesienia różnorodności biologicznej składy gatunkowe nowo zakładanych upraw są wzbogacane o gatunki biocenotyczne – naturalne dla danych obszarów, a które jednocześnie mają duże walory krajobrazowe i ekologiczne (są to np. białodrzew, topola czarna, jarząb brekinia, cis, jodła pospolita, jabłoń płonka, dzika grusza, wiciokrzew pomorski).

Wzmacnianie bioróżnorodności ekosystemowej polega na prowadzeniu gospodarki leśnej tak, by skład gatunkowy drzewostanu był dostosowany do rodzaju siedliska, na którym rośnie. Zabiegami zmierzającymi do odtworzenia naturalnych ekosystemów są m.in.:

- przebudowa gatunkowa drzewostanów,
- zmiana struktury drzewostanów z jednopiętrowych na wielopiętrowe,
- odtwarzanie siedlisk wodno-błotnych poprzez budowę zastawek i małych zbiorników retencyjnych,
- tworzenie korytarzy ekologicznych wzdłuż rzek,
- realizacja programów restytucyjnych (np. program restytucji jodły w Sudetach, restytucja głuszca, cietrzewia i żółwia błotnego).

Ponadto ochrona różnorodności biologicznej na poziomie ekosystemowym powinna polegać na wydłużaniu granicy rolno-leśnej, odtwarzaniu zniszczonych pasów ekotonowych na linii las-pole uprawne, pozostawianiu oraz pielęgnowaniu pól enklaw i polan śródleśnych.

Ochrona leśnej różnorodności gatunkowej zmierza do zachowania wszystkich grup organizmów żyjących w lesie, a których występowanie wiąże się z naturalnym środowiskiem leśnym. Nieomal już do tradycji weszło pozostawianie w drzewostanach przerostów, drzew z dziuplami, rozkładających się drzew, a na zrębach zupełnych nienaruszonych kęp drzewostanu. Prócz ww. zabiegów leśnicy z terenu RDLP we Wrocławiu mogą się poszczycić szeregiem osiągnięć polegających na ochronie konkretnych gatunków roślin i zwierząt. Udało się na terenie województwa dolnośląskiego reintrodukować z powodzeniem żółwia błotnego i bobra, a ponadto od kilku lat realizowany jest szeroko zakrojony program reintrodukcji w Sudetach jodły pospolitej oraz dosadzanie zagrożonych wymarciem gatunków zielnych: arniki górskiej, jałowca halnego, brzozy karłowatej i arcydzięgiela litwora. Czynną ochroną objęto nie tylko gatunki chronione: głuszcza, cietrzewia, bobra, żółwia, nietoperze, ale także ich biotopy.

W lasach Dolnego Śląska od dawna realizuje się także zadania z zakresu ochrony różnorodności genetycznej, która zapewnia zmienność wewnątrzgatunkową podstawowych drzew leśnych. W tym celu na terenie RDLP we Wrocławiu wyznaczono szereg powierzchni z drzewostanami cennymi, są to tzw. drzewostany nasienne, drzewa doborowe i uprawy pochodne. Dodatkowo w drzewostanach zagrożonych przez zanieczyszczenia przemysłowe wyznaczono 84 drzewa zachowawcze. Ta metoda zachowania i zabezpieczenia genowej różnorodności jest realizowana w miejscu naturalnego występowania obiektu chronionego i są to tak zwane metody ochrony *in situ*. W lasach dolnośląskich mamy również do czynienia z ochroną zasobów genowych *ex situ*, polegającą na ochronie bazy genowej roślin poza rejonem ich naturalnego występowania np. w postaci plantacji nasiennej oraz na gromadzeniu pyłku, zarodków, nasion i wegetatywnych części roślin. Program ten na szeroką skalę realizuje Leśny Bank Genów w Kostrzycy.

W zasięgu terytorialnym RDLP we Wrocławiu występują właściwie wszystkie powierzchniowe formy ochrony przyrody – parki narodowe i krajobrazowe, rezerваты przyrody, obszary chronionego krajobrazu, użytki ekologiczne, zespoły przyrodniczo-krajobrazowe. Oprócz form powierzchniowych istnieje szereg obiektów chronionych (pomniki przyrody żywej i nieożywionej, drzewa, zabytkowe aleje, głązy). W obszarze zarządzanym przez nadleśnictwa na bieżąco trwa inwentaryzacja miejsc występowania gatunków roślin i zwierząt chronionych i rzadkich. Jest to jedno z zadań realizowanych w ramach programów ochrony przyrody – specjalistycznych opracowań stanowiących część planów urządzenia lasu.

Obszary leśne posiadają szczególnie ważne i cenne walory turystyczne i rekreacyjne. Fakt występowania lasu stanowi jeden z głównych elementów świadczących o atrakcyjności danego obszaru dla rekreacji i podstawowe kryterium wszelkich decyzji w sprawie lokalizacji nowej bazy rekreacyjnej, bądź

wyboru miejsca wypoczynku. Konfliktowość działalności turystycznej z gospodarką leśną wynika przede wszystkim z degradacyjnej działalności tej pierwszej w stosunku do środowiska leśnego. Podstawowe zagrożenia to:

- wylesianie powierzchni pod zagospodarowanie turystyczne (zabudowa oraz lokalizacja urządzeń turystycznych i sportowych),
- bezpośrednia penetracja terenów leśnych przez turystów,
- negatywne oddziaływanie infrastruktury turystycznej na środowisko leśne (zanieczyszczenia odpadami i ściekami, hałas, zmiany stosunków wodnych i mikroklimatu),
- negatywne oddziaływanie transportu związanego z turystyką,
- zagrożenia pożarowe,
- ograniczenie skuteczności respektowania przepisów ochrony przyrody.

7.3. ZAŁOŻENIA REGIONALNEGO PROGRAMU OPERACYJNEGO POLITYKI LEŚNEJ PAŃSTWA

Zmieniające się uwarunkowania gospodarcze, ekonomiczne i społeczne coraz silniej determinują charakter prowadzonej gospodarki leśnej. Funkcjonujący przez długi czas pogląd, iż główną rolą lasu jest funkcja gospodarcza, rozumiana przede wszystkim jako produkcja drewna zmienił się. Aktualnie nie mniej ważne, a niekiedy może i ważniejsze są pozaprodukcyjne funkcje lasu. Ewolucja potrzeb i oczekiwań społecznych w stosunku do środowiska leśnego, spowodowała konieczność opracowania nowego modelu gospodarki leśnej – modelu gospodarki trwale zrównoważonej, opartej na zasadzie wielofunkcyjności lasu. Aby jednak zapewnić zdolność do dostarczania przez las określonych ilości produktów, usług i wartości, koniecznym stało się wypracowanie pewnych założeń i strategii rozwoju gospodarki leśnej, ukierunkowanych na stopniowe przeobrażanie struktury zasobów leśnych do takiej postaci, w których realizacja zamierzonych celów stanie się możliwa.

Powszechnie przyjęte i realizowane na świecie kierunki i zasady gospodarki leśnej, opierają się w swych założeniach przede wszystkim na konieczności zachowania, odtwarzania oraz doskonalenia ekosystemów leśnych z całą ich różnorodnością biologiczną. Uznaje się przy tym konieczność pełnienia przez las funkcji produkcyjnej.

Wypracowane na forum międzynarodowym i europejskim założenia polityki leśnej zostały zaakceptowane i przyjęte w ogólnych kierunkach rozwoju gospodarki leśnej Polski. Zostały one zapisane w obowiązującej od 1991 r. ustawie o lasach – dokumencie, który determinuje i określa zasady prowadzonej gospodarki leśnej państwa. Uznano przy tym, iż realiza-

cja modelu lasu wielofunkcyjnego wymaga działania długofalowego i perspektywicznego. Koniecznym stało się więc opracowanie spójnego i kompleksowego dokumentu programowego, uwzględniającego obowiązujące zasady prawne, założenia i uwarunkowania rozwoju społeczno-gospodarczego kraju i określającego kierunki i zadania szeroko rozumianej polityki leśnej państwa. Dokumentem takim stała się „Polityka Leśna Państwa” – opracowana w Ministerstwie Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa i przyjęta przez Radę Ministrów w kwietniu 1997 r.

Trwający proces akcesyjny do Unii Europejskiej już teraz powoduje konieczność uwzględnienia w realizowanych założeniach gospodarki leśnej kierunków i deklaracji obowiązujących w Unii. Kraje członkowskie nie wypracowały dotychczas wspólnej polityki leśnej. Przyjęto jednak pewne założenia, które stanowić miały wyraz wspólnej troski i zainteresowania perspektywą rozwoju gospodarki leśnej. Założenia takie zawiera dokument „Strategia leśna dla Unii Europejskiej” przyjęty jako Rezolucja Rady UE z 15 grudnia 1998 r. Przedstawionym w strategii ogólnie sformułowanym celem europejskiej polityki leśnej ma być przede wszystkim wzmocnienie trwałego zagospodarowania lasu, jako ważnego elementu gospodarczego, socjalnego, ekologicznego i kulturowego. Dokument ten nie narusza założeń przyjętych w polityce leśnej państwa. Wskazuje natomiast na znaczenie w ich realizacji narodowych i regionalnych programów leśnych.

Dokumentem, który przy uwzględnieniu szeregu specyficznych i charakterystycznych dla regionu uwarunkowań przyrodniczych, gospodarczych, ekono-

micznych i społecznych, stanie się składnikiem ogólnego Narodowego Programu Leśnego, będzie opracowywany Regionalny Program Operacyjny Polityki Leśnej Państwa. Formułowane w nim cele i zadania muszą uwzględniać obowiązujące uwarunkowania administracyjno-prawne oraz powinny przy tym wynikać z przyjętych założeń określonych w polityce leśnej państwa – w tym szczególnie z zasady wielofunkcyjności lasu.

Dominujący w skali kraju udział lasów Skarbu Państwa zarządzanych przez Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe, niejako naturalnie wskazuje na wiodącą rolę Lasów Państwowych w zakresie przygotowania założeń i opracowania Narodowego Programu Leśnego. W odniesieniu do poszczególnych regionów, rolę koordynatorów w sporządzaniu Regionalnych Programów Operacyjnych Polityki Leśnej Państwa przejęły Regionalne Dyrekcje Lasów Państwowych. Jednakże specyfika programu oraz jego regionalny charakter i znaczenie, wskazuje na konieczność przeprowadzenia szerokich konsultacji społecznych, z szczególnym uwzględnieniem władz samorządowych, organizacji przyrodniczych i ekologicznych, środowisk naukowych, instytucji planistycznych, środowisk gospodarczych związanych z przemysłem drzewnym i gospodarką leśną, a także prywatnych właścicieli lasu.

Zasadniczym celem opracowanego w Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych we Wrocławiu Regionalnego Programu Operacyjnego Polityki Leśnej Państwa jest uwzględnienie w prowadzonej w skali całego Dolnego Śląska gospodarce leśnej wytycznych i założeń Polityki Leśnej Państwa. Za najistotniejsze obszary problemowe uznano:

1. zalesienie nieefektywnych gruntów rolnych, w tym zalesianie gruntów zbędnych rolniczo, zwiększanie zasobów leśnych regionu, kształtowanie granicy rolno-leśnej;
2. doskonalenie gatunkowej i funkcjonalnej struktury lasów, w tym:
 - polepszanie stanu zasobów leśnych i ich kompleksowa ochrona,
 - restytucja i rehabilitacja ekosystemów leśnych w drodze ich przebudowy z dostosowaniem składu gatunkowego do rozpoznanych wymagań siedliskowych oraz w drodze zabiegów biomelioracyjnych,
 - regulowanie form i intensywności użytkowania zasobów leśnych z uwzględnieniem zasad trwałości lasów oraz aktualnego stanu drzewostanów;
3. wzmacnianie ochrony różnorodności biologicznej lasów, w tym:
 - zwiększenie zdrowotności i odporności lasów na czynniki szkodliwe przez stosowanie biologicznych i ekologicznych metod ochrony i zagospodarowania lasu,
 - zwiększanie różnorodności genetycznej i gatunkowej biocenoz leśnych oraz różnorodności ekosystemów w kompleksach leśnych,

- opracowanie i wdrażanie programu małej retencji wodnej w celu przywrócenia korzystnego zaopatrzenia lasów w wodę oraz poprawy gospodarki wodnej regionu;
4. wzmacnianie akumulacji węgla atmosferycznego w ekosystemach leśnych;
 5. doskonalenie lasów prywatnych (gospodarka, nadzór, szkolenia, organizacja);
 6. promocja i marketing drewna, w tym:
 - stabilizacja rynku drzewnego,
 - promocja drewna i wyrobów z drewna jako produktów odnawialnych, ekologicznych;
 7. określenie i doskonalenie związków leśnictwa z innymi sektorami gospodarczymi w zakresie rozwoju regionalnego, w tym:
 - wspieranie rozwoju sektora usług leśnych,
 - doskonalenie współpracy leśnictwa z przemysłem drzewnym i innymi odbiorcami drewna,
 - integracja koncepcji rozwoju leśnictwa z celami zrównoważonego rozwoju społeczności w skali lokalnej i regionalnej;
 8. współdziałanie leśnictwa ze społeczeństwem, w tym:
 - kształtowanie świadomości ekologicznej społeczeństwa w stosunku do lasu i leśnictwa,
 - promowanie idei wielofunkcyjnej, trwale zrównoważonej gospodarki leśnej,
 - działania na rzecz wielostronnej, racjonalnej współpracy z organizacjami ochrony przyrody i stowarzyszeniami ekologicznymi,
 - promowanie kultury i historii leśnictwa;
 9. rekreacyjne użytkowanie i zagospodarowanie lasu, w tym:
 - kierunkowanie rekreacji i turystyki na obszarach leśnych w sposób harmonizujący społeczne funkcje lasów z funkcjami ochronnymi i produkcyjnymi,
 - działania na rzecz powiększania zasobów infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i edukacyjnej w lasach;
 10. współdziałanie leśnictwa z samorządami i administracją państwową na różnych poziomach regionalnych, w tym:
 - współpraca w zakresie przestrzennego zagospodarowania regionu, ochrony środowiska, z uwzględnieniem roli lasu w architekturze krajobrazu,
 - partnerska współpraca w zakresie rekreacyjnego zagospodarowania i użytkowania lasów,
 - doskonalenie metod aktywnego przeciwdziałania zagrożeniom pożarowym,
 - inicjowanie współpracy z organami samorządów i administracji państwowej oraz organizacjami pozarządowymi w celu definiowania wspólnych przedsięwzięć w sferze leśnictwa, szukanie źródeł współfinansowania, w tym ze środków Unii Europejskiej, wspólne realizowanie projektów.